

Članki

LATINSKI PISCI IZ 17. IN 18. STOLETJA, ROJENI V SOLKANU

BRANKO MARUŠIČ

Redni prof. dr. zgodovinskih znanosti,
znanstveni svetnik v pokoju
branko.marusic@guest.arnes.si

Kraj, kjer danes zborujemo, ponuja veliko izhodišč za raznolike razprave o preteklosti Goriške.* V prvi vrsti pomislimo na bivše lastnike gradu Kromberk, na grofovsko družino Coronini, ki je še in bo še dolgo velik navdih za raziskovalce zgodovine goriškega in sosednjih ozemelj. Prav Coroniniji so dali Kromberku ime. Prvotno slovensko ime Stran je sedaj v rabi pozabljeno. Naselje je danes skorajda sestavni del Nove Gorice, a je skozi zgodovino upravno sodilo pod Solkan, v kraj, ki se skupaj z Gorico v zgodovinskih virih prvič omenja leta 1001. Skupna omemba kaže na veliko policično-upravno in cerkveno povezanost Solkana z Gorico skozi dobršen del srednjega veka.

Bližina Gorice je dajala Solkanu poseben pečat, kar se je kazalo tudi pri nekaterih solkanskih rojakih, ki jim je bližina Gorice omogočala, da so dosegli šolsko izobrazbo, in ta jim je odpirala pot v svet. Kar nekaj je Solkancev, ki so v 17. in 18. stoletju pisali v latinščini, sicer pa v veliki večini niso delovali v Gorici, marveč kar daleč od rodnega kraja in dežele. Da so nekateri Solkanci dosegli pomembne intelektualno izobraženost in poklice je zasluga goriškega jezuitskega šolstva v duhu takrat veljavnega latinskega kozmopolitstva, to pa ni bilo gluho tudi za krajevne jezikovne značilnosti. Opozoriti je namreč treba na misijonsko delo, ki so ga s pridigami v slovenščini opravljali goriški jezuitje tudi v slovenski okolici Gorice (Čepovan, Kanal, Solkan).¹

Če odmislimo p. Martina Bavčerja (1595–1668), ki so ga uvrščali med solkanske rojake² – da pa je bil rojen v Selu sredi Vipavske doline, dokazujejo zgodovinski viri –, bomo ta pregled začeli z patrom jezuitom **Bernardom Čeferinom (Bernardus Zefferin)**, ki je bil rojen v Solkanu 21. maja 1628.³ Kraj njegovega rojstva potrjuje knjiga rojstev oziroma krstov solkanske župnije iz let 1604–1635. Zagotovo je najbolj verodostojno življenjepisno gradivo, ki ga je zbral Ladislav Lukács.³ Manj zanesljiva sta zapisa Čeferinovega življenja pri Stoegerju in Backer-Sommervoglu.⁴ Vendar je Lukács zapi-

patria per la Venezia Giulia) 20. oktobra 2012 na gradu Kromberk.

¹ Francesco Spessot, *Primordi, incremento e sviluppo dell'istituzioni gesuitiche di Gorizia (1615–1773)*. Gorizia, Tipografia Sociale, 1925, str. 44.

² »Martino nacque in Salcano, villaggio non molto discosto da Gorizia ...« (Pier Antonio Codelli, *Gli scrittori Friulano-Austriaci negli ultime due secoli*. Gorizia 1792³, str. 46).

Priimek Čeferin pišejo zgodovinski viri na nekaj načinov: Zefferin, Zeffarin, Zaffarin, Zafarin, Zepherinus, Zepherin.

³ Ladislav Lukács, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555–1773)*. 3. Roma, Institutum historicum, 1988, str. 1891.

⁴ Johanna N. Stoegerju je za svoje delo *Scriptores provinciae austriacae societatis Jesu* (Dunaj, Typis Congregationis Mechitharisticae, 1855, str. 404) našel ustrezne podatke, vsaj kar zadeva Čeferina, v rokopisu *Gesta et Scripta Provinciae Austriacae Societatis Jesu*, tedaj jo je hranila Dvorna knjižnica. Stoegerjeva knjiga je služila tudi zapisu o Čeferinu v skupnem delu bratov Augustina in Aloyisa de Backerja ter Carlosa Sommervogla *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus. Bibliographie* (8. Bruxelles, Province de Bel-

* Predavanje na 13. študijskem srečanju Gorizia tra storia e cultura – Nuovi contributi tržaškega društva za domoznanstvo Julijske krajine (Deputazione di storia

sal, da je bil Čeferin rojen v Gorici, opredeljen pa je kot *goritiensis* in *Italus*.⁵

Rojstni Solkan, v neposredni okolice Gorice, je Čeferinu olajšal dostop do tiste stopnje šolanja, ki jo je nudila jezuitska gimnazija v Gorici. V času Bernardovega rojstva je minevalo trinajsto leto od prihoda jezuitskega reda v Gorico (od 17. julija 1615), potekalo pa je tudi sedmo leto (od 1621), ko je pričel delovati njihov goriški kolegij. Gimnazijo je obiskoval v Gorici. Šolanje je nadaljeval na Dunaju, kjer je 6. januarja 1648 stopil v jezuitski red in po opravljenem noviciatu (1649) študiral na na graški in dunajski univerzi filozofijo (1650–1651, 1654–1657), med tem študijem (1652–1653) deloval v Gorici. Dosegel je doktorat iz filozofije.⁶ Njegovo bivanje v Gorici med sredino leta 1651 in v letu 1652 potrjuje tudi kronika goriškega jezuitskega kolegija.

Leta 1658 je služboval v Judenburgu, nato v Trstu (1659) in v Dobrli vasi/Eberndorf na Koroškem (1660). Sledili sta dve leti službovanja na univerzi v Trnavi (1661–1662) na Slovaškem, tu je učil v šolskem letu 1660–1661 matematiko, naslednjem šolskem letu pa etiko.⁷ Potem je deloval na dunajski univerzi (1663–1667). V zadnjem obdobju svojega življenja je odšel skupaj z avstrijskim ambasadorjem baronom Burkersrodom na nekakšno diplomatsko misijo, bil je pridigar na saškem kraljevskem dvoru v Dresdenu (1668–1673). Takrat je bila habsbur-

ška monarhija v zavezniških odnosih s Saško. V tej nemški kraljevini naj bi utrjeval katoliško veroizpoved zaradi njenega soočanja s protestantizmom (« ... Catholicos in sacra fide confirmavit, pluresque errantes ad Ovile Christi reduxit. »⁸). Zefferin naj bi za dvorno kapelo na saškem dvoru pripravil nekaj sakralnih besedil, ki jih je uglasbil tudi Carlo Pallavicino.⁹ V letih 1674–1675 se je vrnil na Dunaj in po bivanju na Reki prišel leta 1667 v Gorico, kjer je 11. aprila 1679 umrl, kot prefekt spiritual pri jezuitskem kolegiju.¹⁰

V zelo skopih podatkih o Čeferinovem življenju piše, da je bil matematik,¹¹ podobno kot tudi njegov mlajši brat jezuit Filip (1630–1666), umrl v Carigradu, od koder naj bi se podal delo na Kitajsko v posebni misiji.¹² Tudi Filip Čeferin, *goritiensis*, *Friulanus Goritiensis*, naj bi bil rojen v Gorici v Furlaniji, v *Comitatus Salcanensis*.¹³ Lukács, ki prav piše, da je bil rojen v Solkanu (kraj pozna z imenom *Salco*), tudi ne potrjuje navedbe, da je Filip Čeferin po letu 1660 živel na

gique, 1898, str. 1479). Stoeger je zapisal, da je bil Čeferin *Italus*, rojen v Gorici v Furlaniji. Da je izhajal iz italijanskega prostora, je sodil tudi Branislav Varsik v *Narodnostný problém Trnavskej univerzity* (Bratislava, Práce Učené Společnosti Šafaříkovy, 1938, str. 225).

⁵ Tudi Ljubomir Andrej Lisac piše v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu* (1, str. 222), da je bil Čeferin rojen v Gorici.

⁶ Po šolanju na Dunaju naj bi Čeferin po Johannu N. Stoegerju (n. o. m., str. 404) služboval najprej na Reki in na jezuitski gimnaziji poučeval humaniora, misijonaril je v Zadru in okolici ter na otokih, v takrat beneški Dalmaciji. Dve leti je učil na univerzi v Trnavi matematiko in etiko (1661–1662), retoriko na akademiji v Zagrebu (1663) ter filozofijo, logiko ter matematiko in fiziko na univerzi na Dunaju (1664–1666).

⁷ Karl A. F. Fischer, *Die Koschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenslisten und Professoren*. V: *Ungarn-Jahrbuch*, München, Ungarisches Institut, 1987, B. 15, str. 154.

⁸ Johann N. Stoeger, O. c. ... str. 404.

⁹ Mary E. Frandsen, *Crossing Confessional Boundaries: The Patronage of Italian Saacral Music in Seventeenth-Century Dresden*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2006, str. 111. Čeferin naj bi, po navedbi Frandsenove, živel med letoma 1620 in 1682.

¹⁰ Ta datum smrti navaja: Francesco Spessot, L. c., str. 30; Joannes N. Stoeger navaja 10. april 1679 (O. c., str. 404), Ladislav Lukács 12. april 1679 (O. c., str. 1891), pri Baker-Sommervoglu je ta datum 15. april 1679 (O. c., str. 1479).

¹¹ Ivan in Branko Marušič, Goriški rojak dr. Marko Anton pl. Plenčič. V: *Goriška srečanja* (Nova Gorica), 2/1967, št. 8, str. 31; Ljubomir Andrej Lisac v: *Primorski slovenski biografski leksikon*. 1, str. 222; Vinko Paljk, *Iz cerkvene zgodovine Solkana*. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan*. Zbornik ob tisočletnici omembe kraja. Solkan, Krajevna skupnost, 2001, str. 108, 111; Ivan in Branko Marušič, Goriški rojak dr. Marko Anton pl. Plenčič. V: *Goriška srečanja* (Nova Gorica), 2/1967, št. 8, str. 31 (članek je izšel tudi v separadni obliki).

¹² Spessot, L. c., str. 22; *Jahresbericht des kais. kön. ersten Staats-Gymnasiums in Graz*. Graz 1870, str. 63; Vinko Paljk, L. c. str. 111. Podatek, da sta brata Čeferina umrla na začetku 18. stoletja na Japonskem, ki sta ga Ivan in Branko Marušič (L. c., str. 31) kot nepreverjen, je neresničen.

¹³ Joseph Dehergne, *Répertoire des jésuites de Chine de 1552 a 1800*. Roma–Paris, Institutum historicum, 1973, str. 303.

Kitajskem, kamor se je želel podati pred tem že dvakrat (1654, 1655),¹⁴ a zdi se predvsem zato, da bi na kitajskem dvoru deloval kot matematik in astronom. Jezuit in morda tudi matematik je bil tudi še tretji brat Čeferin, in sicer *goritiensis* Andrej (1634–1668), ki je umrl na misijonski službi v Beogradu.¹⁵ Verjetno mu je delovanje v tem srbskem mestu, a v turški državi, omogočalo prav znanje slovenskega jezika.

V Backer-Sommervoglovi enciklopediji književnega ustvarjanja jezuitske družbe¹⁶ pa je podatek, da je bil Bernard Čeferin avtor dveh latinskih del, in sicer *Ephemrides Tyrnavienses* (Trnava 1662) in *Questiones controversarium fidei*, ki naj bi izšlo postumno v Rimu leta 1680. Primož Simoniti v svoji bibliografiji slovenskih latinskih piscev¹⁷, sestavljal jo je tudi na podlagi Backer-Sommervoglovega dela, Bernarda Čeferina ni uvrstil med slovenske latinske pisce. Na Backer-Sommervogla se je oziral tudi madžarski avtor Kiss Farkas Gábor, ki je v razpravi o astrofilu Johannu Mischu¹⁸ omenil kar dva Zefferina, in sicer avtorja Trnavskih efemerid in Zefferina, ki je učil v Trnavi v letih 1661–1662. Očitno gre za pomoto zaradi napačno zapisanih priimkov (Zefferim namesto Zefferin).

Iskanje kraja in ustanove, kjer bi se obe Čeferinovi deli hranili, ni bilo uspešno. Na izrecno vprašanje, če morda knjigi hrani zgodovinska knjižnica jezuitskega reda v Rimu, je bil odgovor negativen. Iz kronike jezuitskega reda v Gorici ter iz Čeferinovi biografiji (J. Stoeger, Backer-Sommervogel), ki pa so temeljile na podatkih iz te jezuitske kronike, je mogoče razbra-

ti, da je bilo delo *Quaestiones contraversarium fidei* pripravljeno za tisk, a vendar ni nikdar izšlo. Nekaj gradiva (*Epistolae. Elogia defunctorum societatis Jesu*) o Bernardu Čeferinu (Zefferinu oz. Zefferimu) je hranila knjižnica univerze v Budimpešti, ki sicer hrani več gradiva o jezuitskem šolstvu v Trnavi (madžarska oblika: Nagyszombatban).¹⁹ V arhivu knjižnice pariškega observatorija (Observatoire de Paris) se nahajajo v korespondenci poljskega astronoma Jana Heweliusza (1611–1687) Čeferinovi pismi, ki ju je poslal Heweliuszu v Gdansk (Dunaj, 25. julij 1665 in 30. januar 1666) in naslovnikova odgovora (Gdansk, 9. oktober 1665 in 23. april 1866). Dopisovala sta si v latinščini.²⁰ Nihče izmed furlanskih in goriških leksikografov kot so bili Pier Antonio Codelli, Carlo Morelli, Francesco di Manzano, Giuseppe Marchetti in Gianni Nazzi, ni navedel življenjepisnih podatkov za Bernarda Čeferina, prav tako ga ne omenja *Nuovo Liruti*.

Latinskega pesnika **Andreja Batiča (Andreas Battig)**, ki je bil rojen v Solkanu 16. oktobra 1636, pozna kot slovenskega rojaka Primož Simoniti,²¹ mesto pa je našel tudi v *Primorskem slovenskem biografskem lekikonu*, kjer je o njem, tako kot o Bernardu Čeferinu, pisal hrvaški pisec Ljubomir Andrej Lisac. Ob njegovem imenu je v biografiji dodano, da je *Salcanensis, Italus* in *Goritiensis*.²² Kar pa zadeva Batičevo poznavanje pri goriških oziroma furlanskih leksikografih, pa velja podobno kot za Čeferina. Batič je humaniora in filozofijo končal pri jezuitih v Gorici, teologijo je študiral na Dunaju in tam stopil v jezuitski red (1660). Po končanem noviciatu je bil v dušnopastirski službi v več jezuitskih kolegijih. Med letoma 1668–1671 je bil profesor na gimnaziji v Gradcu. Nato je bil kot vojaški spovednik poslan Carigrad, kjer je v cerkvenih zadevah, očitno zaradi znanja slovensščine, posredoval med kristjani in turškim

¹⁴ Ladislav Lukács, O. c., str. 1891. Filip Čeferin naj bi od novembra 1665 živel v Carigradu (Galata).

¹⁵ Ladislav Lukács, O. c., str. 1890; Mijo Korade–Mira Alikšić–Jerko Matoš, *Isusovci i hrvatska kultura*. Zagreb, Hrvatski povijesni institut u Beču, 1993, str. 102. V mrliški knjigi solkanske župnije je zapisan natančen podatek o dveh bratih Čeferin, ki sta bila matematika in umrla na Japonskem (?) v začetku 18. stoletja.

¹⁶ *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, n. d., str. 1479.

¹⁷ *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis. Opera scriptorum latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita*. Zagreb–Ljubljana, SAZU in JAZU, 1972.

¹⁸ http://epa.oszk.hu/00000/00021/0045/ksz_2005-2-02.htm

¹⁹ *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae reg. Scient. Univeritatis Budapestensis*. 2, Budapest, Typis typographie Universitatis Re. Scient., 1889, str. 40 in 43. Navajata se Zefferin in Zefferim. Zefferin se dvakrat omenja, ob njem pa enkrat Zefferim.

²⁰ <http://www.aihs-iahs.org/fr/system/files/md-aihs.pdf>.

²¹ *Sloveniae scriptores latini ...*, str. 20.

²² J. N. Stoeger, O. c., str. 23.

dvorom. Leta 1683 se je moral vrniti na Dunaj, poslej je služboval na Dunaju, v Steyerju, Linzu in Trstu, kjer je 17. junija 1702 umrl. V Gradcu naj bi Batič objavil dela *Lycaeam Sapientiae Martis gymnasium* (1670) in *Laus sapientiae ex sacro codice deprompta et lyrico carmine deducta atque ... neomagistris in alma ac celeberrima universitate Graecensi a r. P. Francisco Seitz ... oblata anno MDCLXXI* (1671). Tudi teh dveh objav ni bilo mogoče izslediti.²³

Naslednji solkanski latinski pisec je mnogo bolj poznani **Janez Marija Žbogar (Joannes Maria Sbogar)**, rojen v Solkanu 5. maja 1654. Odraščal je v Nemčiji (Bavarska, Westfalija), na Dunaju pa je stopil v red sv. Pavla (barnabiti) in tam študiral teologijo. Slovesne zaobljube je opravil 14. decembra 1681 in bil posvečen 13. marca 1683. Januarja 1684 je postal kaplan v župniji Mistelbach v Nižji Avstriji. Leta 1690 je postal predstojnik rodovne hiše (kolegij sv. Mihaela) na Dunaju in od leta 1894 je vodil kolegij v Pragi. Podatki o kraju in času njegove smrti so različni, najverjetneje je umrl leta 1711. Čeravno naj bi po nekaterih navedbah umrl že deset let pred tem, leta 1701.

Žbogarja omenja Asquini v svojem delu *Cent'ottanta e piú uomini illustri del Friuli ...* (Venezia 1735, Bologna 1990), poznajo pa ga tudi Codelli, Morelli, Manzano, *Nuovo Liruti* in slovenski leksikografski izdaji *Slovenski biografski leksikon* in *Primorski slovenski biografski leksikon*, vendar ni zastopan v *Enciklopediji Slovenije* ter v delu *Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon* (1–2, Ljubljana 2008).

Žbogarjevo temeljno delo je obsežna *Theologia radicalis*, ki je izšla v treh izdajah v Pragi (1698, 1708 in 1725) in šteje preko 1.200 strani. Podpisal jo je kot Solkanec (»a d. Joanne Sbogar Salcanensi«). V knjigi je obrazložil 143 nasprotujočih si trditev raznih teologov, in sicer 110 tako imenovanih ohlapnih trditev in 33 trditev tako imenovane strožje morale, »ki jih je Sveti sedež zavrnil kot nevarne v pastirovanju, in s tem obvaroval versko življenje vsakršne

skrajnosti.«²⁴ Žbogar je zbral ugovore oziroma obsodbe papežev Aleksandra VII., Aleksandra VIII. in Inocenca XI. na stroge trditve univerzitetnih učiteljev. Pri tem se je, kot pravi p. dr. Bruno Korošak, »razodela vsa genialnost p. Žbogarja«,²⁵ da je vso raznovrstnost problematike uredil tako, da je ustvaril pravi teološki leksikon in bi se njegova knjiga o zakoreninjeni teologiji moral po pravici imenovati *Lexicon theologicum*. Delo patra Janeza Marije Žbogarja bi se zaslužilo temeljitejšo oznako kot jo zmore opozorilo na tem mestu.

V drugi polovici 17. stoletja sta bila rojena v Solkanu dva zdravnik, in sicer **Ivan Štefan Zanutti (Joannes Stephanus Zanutti)** oziroma Zanutig, ko so takrat zapisovali v solkanske matične knjige²⁶ in **Franc Ksaverij Bensa (Franciscus Xaverius Bensa)**. Iz poškodovane matične knjige v solkanskem župnijskem arhivu za čas med letoma 1655 in 1692 ni mogoče ugotoviti, da bi bila rojena v Solkanu. Le za Benso bi po nepopolnem podatku iz poškodovane knjige skleпали, da bil rojen sredi leta 1668.²⁷ Zapis v mrliški knjigi *Liber mortuorum Venerande Ecclesiae S. Stephani Salcani* (1727–1784) govori, da je umrl na Dunaju zelo verjetno leta 1750 v starosti okoli osemdesetih let.²⁸

Ivan Štefan Zanutti (tudi Zannutti) je bil starejši od Bense, morda največ za deset let. Podatek, da je bil rojen v Solkanu, najdemo v literaturi, ob tem je še dodano, da je bil *Italus Goritiensis*.²⁹ Leta 1688 se je vpisal na dunaj-

²⁴ Bruno Korošak, Barnabit pater Janez Žbogar in njegova »zakoreninjena teologija.« V: *Jako stara vas na Goriškem ...* str. 386–387.

²⁵ Bruno Korošak, L. c., str. 388.

²⁶ Leta 1648 sta rojstni/krstni knjigi solkanske župnije za obdobje 1633–1655 vpisana na primer Jurij Zanutig in njegov sin Štefan (rojen 24. marca 1648).

²⁷ 26. julija 1668 se je deček, čigar ime ni ohranjeno, rodil zakocema Katarini in Janezu Bensa.

²⁸ Lavoslav Glesinger (Goričan dr. Anton Mihelič 1748–1819 in njegove zasluge za medicinsko delo, Srečanja (Nova Gorica) 7/1972, št. 33–34, str. 43) navaja leto 1670, *Primorski slovenski biografski leksikon* (1, str. 63) pa leto 1679. .

²⁹ *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*. 6, 1912, str. 94; Adolf Holzhausen, *Geschichte der Stadt Wien*, Wien 1918, str. 150. Za slovenskega leksikografa Marka Pohlina (Bibliotheca Carnioliae. Laibach 1862, str.62) je bil Kranjec (Carniolus).

²³ Publikacijo *Lycaeam Sapientiae...* omenja tretji zvezek *Deutsches Anonymen-Lexicon 1501-1850* (Weimar, Gesellschaft der Bibliophilen, 1905, str. 97) Michaela Holzmann in Hannsa Bohatte.

sko univerzo, nadaljeval je šolanje v Padovi tu je doktoriral in nato ta doktorat potrdil še na Dunaju (1692). Leta 1705 je postal profesor dunajske univerze in bil vpisan v seznam uglednih predstavnikov dunajske univerze kot doktor medicine in filozofije, redni profesor univerze, osebni zdravnik cesarice vdove Eleonore Magdalene, tretje soproge cesarja Lepolda I. Bil je tudi deželni fizik Nižje Avstrije³⁰ in dekan dunajske medicinske fakultete. Umrli je na Dunaju 28. marca 1720 zaradi krvavitve ob operativnem posegu.

Prispevki k Zanuttijevi biografiji niso zelo natančni v navajanju njegovih objav. Že leta 1689 je na Dunaju objavil panegirik *Lysia subierunt divi Cosmas et Damianus medicinae principes*. O svetih Kozmi in Damijanu je napisal in objavil tudi dva slavnostna govora.³¹ Objavil je nekaj polemičnih besedil, tiskanih v folio formatu (4°)³². Med njimi je tudi polemični spis, namenjen rektorju univerze v Strassbougju Johannu Georgiusu Scherzii *Quaestio an carnificis, vel excoriatoris filius ad gradum medicinae possit admitti* (1719)³³. Katalog knjižnice dunajske medicinske fakulteta pa vsebuje listek za navedbo, da je leta 1713 pa je na Dunaju objavil v nemščini knjigo *Ganz kurzer deutlicher Aufsatz wie sich der gemeine Mann ... gegen die Seuch... selbst schützen und heilen kann* (136 strani).

Peti solkanski pisec, rojen v 17. stoletju, je zdravnik Franc Ksaverij Bensa. Mejnika njegovega življenja smo že omenili. Kaj drugega pa iz njegovega življenja za enkrat ni znano. Več podatkov bi nudili dunajski arhivi. Medicino je študiral na Dunaju. Iz tega časa sta ohranjeni dve njegovi natiskani tezi, in sicer *Theses medicae de signis in genere*, ki jo je branil pri Karlu Wolfgangum Lebzelterju, je izšla leta 1704 na Dunaju ter *Theses medicae de morborum* iz leta 1705. V avstrijskem glavnem mestu je

Bensa opravljal zdravniško prakso (»Magist. Sanit. extra urbem«). Leta 1717 je na Dunaju izdal delo *Historica relatio pestis anni huius saeculi XII. XIII. & XIV. Austriam & conterminas partes infestantis; Exhibens causas, differentias, signa tam diagnostica, quàm prognostica, & methodum genuinam tam praeservatoriam, quàm curatoriam hac renus à nemine sic practicaram. Cum adjunctibus Spacialioribus Observationibus propria experientia & autopsia in Lazaretho tam Posoniensi quàm Viennensi factis.*³⁴ Podpisal jo je kot: »Phil. & Med. Doct. Magist. Sanit. extra Urbem«. V 248 strani obsegajoči knjigi je objavil svoje zdravniško delo in opazovanja ob epidemiji kuge med letoma 1712–1714, zlasti pri zdravljenju obolelih v dunajski in bratislavski bolnišnici. Bensova knjiga se je nahajala v knjižnici madžarskega grofa Szechenyja,³⁵ nahaja pa tudi v drugih svetovnih knjižnicah.

Zdravnika in zdravstvena pisca **Marko Anton Plenčič (Marcus Antonius Plenciz)** in **Anton Mihelič (Antonius Michelitz)** pripadata 18. stoletju. Med vsemi latinskimi pisci, rojenimi v Solkanu, je Marko Anton Plenčič (tudi Plentschitsch) daleč najbolj poznan. Prav zato se mu na tem mestu ne bomo podrobneje posvečali. Rojen je bil 22. aprila leta 1705, srednje šole je opravil v Gorici, medicino je študiral na Dunaju in v Padovi, kjer je doktoriral leta 1733. Potem se je vrnil na Dunaju, kjer je opravil nostrifikacijo doktorata, ki ga prejel na padovanski univerzi. Morda je rokopis *De febribus putridis*³⁶ besedilo njegove doktorske disertacije. V avstrijski prestolnici je opravljal zdravniško prakso in se posvečal raziskovalnemu delu na področju medicine. Od leta 1762 je učil na dunajski medicinski fakulteti in istega leta je kot rezultat svojega do takratnega raziskovanja objavil delo *Opera medico-physica in quatuor tractatus digesta, quorum primus contagii morborum ideam novam una cum additamento de*

³⁰ Ignaz Pöck, *Catalogus Reverendissimorum, illustrissimorum, magnificorum ... dominorum antiquissima ad celeberrima Universitate Viennensi in clyte Nationis Austriae procuratorum...* Dunaj 1748, str. 19

³¹ Marko Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*. Laibach 1862, str. 62.

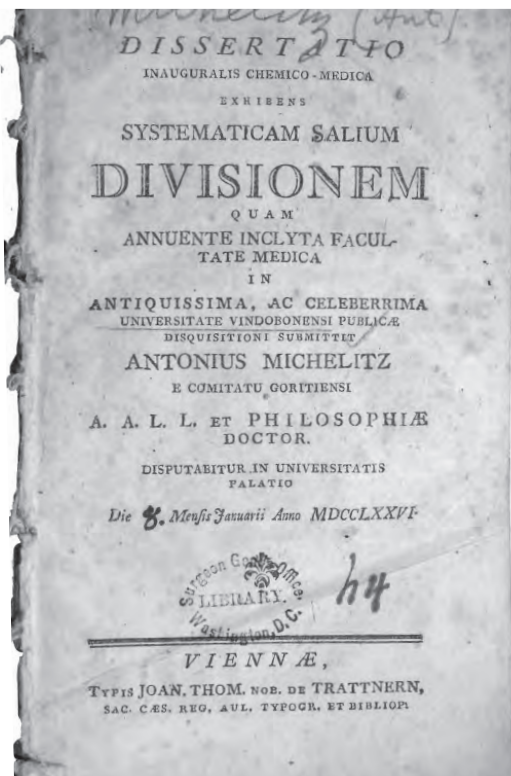
³² Primož Simoniti, O. c., str. 152.

³³ booksnow2.scholarsportal.info/e-books/oca9/.../cataloguegn47_fran_djvu.txt.

³⁴ Bensovo knjigo omenja: Antoine J. L. Jourdan, *Dictionary des sciences médicales: Biographie medicale*. 2. Paris 1820, str. 150 ter nemški prevod tega dela *Biographie der Aerzte* (1, Helberstadt 1829, str. 389).

³⁵ *Catalogus Bibliotheca Hungarica Francisci com. Szechenyi. T. I. Scriptores Hungaris et rerum Hungaricam typis editos complexus*. Sopron 1799, str. 98–99.

³⁶ Marko Pohlin, O. c., str. 42.

Naslovna stran farmakološke teze *Dissertatio systematicam salium divisionem* s katero je Anton Mihelič promoviral na Dunaju (1776).

lue bovina anno 1761 epidemice grassante sistit; secundus de variolis; tertius de scarlatina; quartus de terrae motu, sed praecipue illo horribili agit, qui prima novembris anno 1765 Europam, Africam et Americam conquassabat sestoječe iz štirih knjig. V prvi je obdelal najprej izvor bolezenskega kužila (*contagium vivum*) ne le pri človeku, marveč tudi pri živali. V drugi knjigi je pisal o varioli, o epidemiji črnih koz, v tretji knjigi je razglabljal o škrlatinki in četrto knjigo namenil problematiki potresov, zlasti tistemu kiz leta 1755. Prva knjiga o bolezenskem kužilu je bila prevedena tudi v slovenščino.³⁷ V njej je Plenčič razložil svojo teorijo o živem kužilu, nastalo zaradi novih spoznanj o vzrokih določenih bolezni ne le pri človeku, posegel je na-

mreč tudi na področje veterine. Plenčič je dokazoval, da bolezenske klice ne nastanejo same od sebe, temveč vsaka iz svojega semena, tako kot pri rastlinah. Velja za predhodnika moderne mikrobiologije. V poznejših letih je besedilo škrlatinki iz leta 1762 izšlo v ponatisu (1775), v nemškem prevodu (1779) ter v knjigi *Tractatus de scarlatina, olim cum aliis eiusdem operibus, nunc vero separatim et ab auctore ipso novis observationibus auctus* (1780). Plenčič je obravnaval tudi probleme ohranjanja zdravih živil in kako preprečiti njih gnitje (1764; več izdaj tudi v nemščini in francoščini). S tem je posegel tudi na področje gospodarstva, podobno kot je pred tem posegal tudi na področje veterine, ko je proučeval bolezni pri govedu. Plenčič je umrl na Dunaju 25. septembra 1786.

O Plenčiču so pisali F. Di Manzano, C. Morelli, G. Marchetti in *Nuovo Liruti*. Plenčič je ena izmed pomembnih osebnosti v zgodovini svetovne medicine. O njem piše tudi Wurzbachov biografski leksikon avstrijskega cesarstva (zv. 22, 1870) in druga leksikografska dela. Posvečali so se mu in se mu še posvečajo predvsem zgodovinarji medicine. Goriški deželni stanovni so ga leta 1766 povzdignili med deželno plemstvo. Uveljavljal se je tudi Plečnikov sin Jožef (1752–1785), ki mu je obetajočo kariero zdravnika in znanstvenika preprečila prezgodnja smrt.

Anton Mihelič je bil za življenja bolj poznan v svetu kot v domačih krajih. Že omenjeni Wurzbachov leksikon na primer ne pozna kraja in ne natančnega datuma njegovega rojstva (zapiše tudi napačno leto rojstva – 1747).³⁸ V arhivu dunajske univerze je te temeljne podatke Miheličevega življenja odkril pred polstoletja zagrebški zgodovinar medicine Lavoslav Glesinger.³⁹ Mihelič je bil rojen 10. maja 1748 v Sol-

³⁸ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 18, Wien, K.K. Hof- und Staatsdru-CKerei, 1868, str. 217. Ta leksikon pozna, med v tem članku omenjenimi solkanskimi rojaki, le Plenčiča in Miheliča.

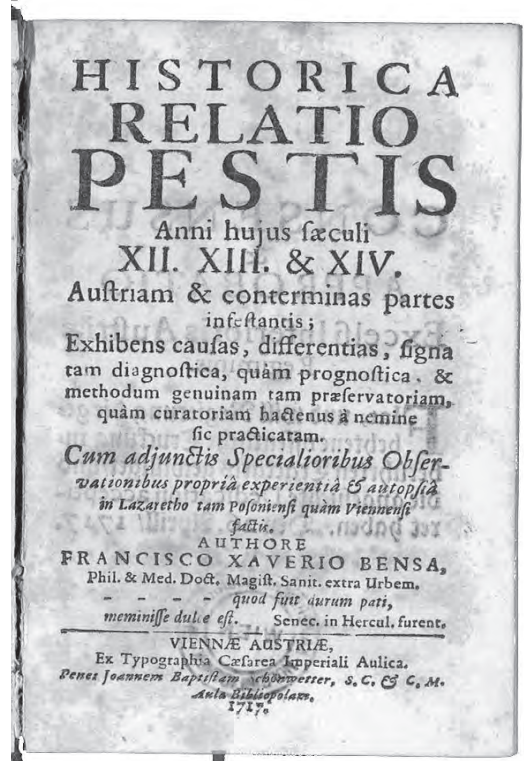
³⁹ Anton Mihelič (1748–1818) i njegov doprinos neurofiziologiji. V: *Liječnički vjesnik* (Zagreb), 85/1963, št. 3, str. 307–315; Id., Anton Mihelič (1748–1818) and his Contribution to Neurophysiology. V: *Ithaca. Proceedings of the tenth international congress of history of science* 26. 8.– 2. 9. 1962. Paris, Hermann, 1964, str. 931–935; Id., Goričan dr. Anton Mihelič (1748–1818)

³⁷ O bolezenskem kontagiju. *Nova ideja*. Ljubljana, Inštitut za zgodovino Medicinske fakultete in Slovensko mikrobiološko društvo, 1998.

kanu, umrl pa je 18. avgusta 1818 v Pragi, kjer je preživel velik del življenja. Rojstna/krstna knjiga s podatkom o Miheličevem rojstvu oziroma krstu ni ohranjena. Promoviral je na Dunaju (1776) in na objavljeni farmakološki tezi *Dissertatio sistens systematicam salium divisionem* piše, da je » e comitatu Goritiensi«. Od leta 1878 je bil profesor na medicinski fakulteti univerze v Pragi, kasneje dekan fakultete in rektor univerze. Poleg disertacije je objavil še pet samostojnih strokovnih del, med njimi je eno v nemščini. Med objavami je najpomembnejša knjiga *Scrutinium hypoteseos spirituum animalium* iz leta 1782, v njej je pokazal svoje nove poglede na delovanje, zgradbo in funkcijo živčnega sistema. Pisal je o problemu, ki so mu zdravniki pogosto namenjali veliko pozornost. Pri tem je Miheliču, kot piše že omenjeni prof. Glesinger, pripadalo posebno mesto tudi zato, ker je imel velik vpliv na velikega pionirja nevrologije Jiřija Prochasko, ki je med drugim razložil nastanek refleksa pri človeku. Mihelič se je ukvarjal tudi s fiziologijo. Knjigi iz leta 1782 sledi naslednje leto prav tako v Pragi izdana *Disquisitionis physiologica caussarum respirationis* ter leta 1792 *Materiase medicae ad normam pharmacopoeae Austriaco-provincialis ordine therapevtico digestae et novissimi saeculi observationibus illustratae*.⁴⁰ V latinščini *Programma quo hodierna vestibus mulieris ratio valetudini perniciose asseritur* in nemščini *Über den Nachtheil welchen die heutige Frauentracht der Gesundheit bringt* je leta 1803 je objavil besedilo o zdravju škodljivem vplivu ženskih oblačil.

Razlaga Miheličevih kot tudi Plenčičevih dognanj potrebuje posebna medicinska znanja, tako kot jih sicer zahteva zgodovina medicine sploh. Krajevni goriško-furlanski biografski leksikoni Miheliča ne poznajo, izjema je *Primorski slovenski biografski leksikon*. Mihelič, podobno kot Franc Ksaver Bensa, tudi ni uvrščen, v seznam knjižnih objav slovenskih piscev v latinskem jeziku, sestavljavec te bibliografije pa

pozna Plenčiča.⁴¹ Na kratko ga je omenil v članku *Il primo manuale di fisiologia edito a Praga* leta 1950 (*Humana studia*) češki medikohistorik M. Matoušek.

Naslovna stran knjige zdravnika Franca Ksaverija Bense v kateri je objavil svoje zdravniško delo in opazovanja ob epidemiji kuge med letoma 1712–1714, zlasti pri zdravljenju obolelih v dunajski in bratislavski bolnišnici.

* * *

O solkanskih latinskih piscih, njih življenju in delu je še veliko neznanega. Raziskovalna pot bi nas morala voditi do arhivskega gradiva, ki ga hranijo na Dunaju, Gradcu, Pragi, Budimpešti, Parizu in Rimu. To naštevaje pove veliko o prostorski in vsebinski razsežnosti njih delovanja.

in njegove zasluge za medicinsko delo. V: *Srečanja* (Nova Gorica) 7/1972, šte. 33–34, str. 43–44.

⁴⁰ V uvodu/posvetilu knjige je omenil svoje rojštvo: »... forojuliensem simplicitatem meam adulari scio.«

⁴¹ Primož Simoniti, O.c., str. 101.